

Obál Béla

(Vashidegút – Cankova, 1882 – Bécs, 1951)
– a Károlyi-kormány idején kinevezett magyarországi »szlovén« kormánybiztos, ugyanakkor Vas megye főispánja, majd a Tanácsköztársaság idején a megyei direktórium tagja és szlovén népbiztos. 1919 elején a magyarországi szlovénok autonómiájának lelkes támogatója.
Forrás: Pokrajinski muzej Murska Sobota – Muravidéki Területi Múzeum, Murszombat

Göncz László

Az „alsólendvai ütközet”

Az 1919-ben zajló muravidéki impériumváltás és következményei

E tanulmányban elsősorban az 1919 novemberében zajló, a magyarok lakta Lendva-vidék visszafoglalási kísérletének a legjelentősebb eseményére fókuszálunk. Főképpen az „alsólendvai ütközet” néven emlegetett esemény kevésbé ismert forrásai (Vermes György erdőmérnök levelei) alapján illusztráljuk a korabeli helyzetet. Előtte azonban „dióhéjban” összegezzük a Mura mente sajátos útját az első világháború befejezésétől a vidék Magyarországtól történő elcsatolásáig, néhány fontosabb „diplomáciatörténeti” felismerés említésével.

A korabeli Mura menti társadalmi milió és a sorsdöntő események „dióhéjban”

Az I. világháború végén a ma Muravidék néven ismert területen az ott élő szlovénok¹ körében meglehetősen gyenge volt a délszláv szimpátia, míg a Mura folyótól délre, a Muraközben más volt a helyzet. Ott az 1849 utáni időszak hatására, amikor a Dráva és a Mura folyók közé ékelődött, túlnyomórészt horvátok lakta terület bő tíz esztendeig horvát közigazgatás alatt volt, valamint a zágrábi érsekség folyamatos „öszöntzése”, erőteljes horvát nemzeti tudat kibontakozását eredményezte. A Zala és Vas megyékben élő szlovén közösségen belül néhány római katolikus pap, valamint a frontokról hazatérő fiatalok kis csoportja rokonszenvezett leginkább a délszláv egyesülés gondolatával. A szlovén érzelme határozottabb kibontakozását leginkább a Klekl József nyugalmazott plébános környezetében kialakult római katolikus papok köre szorgalmazta (bár eleinte nem egyértelmű politikai és állami hovatartozási célokkal). Az első világháború harctereiről hazaérkező néhány fiatal azonban radikálisabb elveket vallott: a Mura mentén élő szlovénoknak az újonnan létrejött délszláv államhoz való csatlakozását követelték (főképpen Jerič Ivan, Kühar Štefan, Godina Jože stb.). Az említettél szervezetebb „nyomásgyakorlás” a stájer oldalról érkezett, mivel a maribori szlovén nemzeti tanács 1918 őszén a „magyarországi szlovénok felkarolását” is a zászlajára tűzte. E célból 1918 novemberében és decemberében a „stájer oldalon” több, a muravidéki szlovénok nemzeti tudatára ható nagygyűlést szerveztek (november 3-án Ljutomerben, december 26-án Regedében).²

A megyei, valamint a járási szervek és tisztviselők gyakorta felületesen vagy tapintatlanul viszonyultak az első világháború utáni kaotikus he-

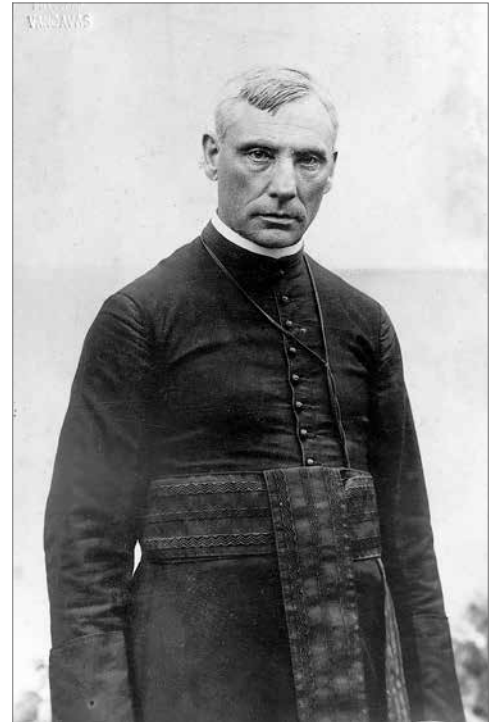
¹ Magyar nyelven (és magyar nyelvterületen) általában vendeknek nevezték őket, aminek – a későbbi évtizedekkel ellentétben – az első világháború előtti időszakban nem volt pejoratív hangzása. A történelmi Zala és Vas vármegyék területén élő szlovének azonban a saját nyelvükön (írásban és szóban) folyamatosan „szlovénoknak” nevezték magukat (több megnevezési formát ismerünk: Slovinci, Sloveni, Slaveni, Szloveni stb.).

² Göncz, László: Prekmurje 1918-1919. In: Prišo je glas. 24. Zbornik soboškega muzeja. Murska Sobota, 1917. 178-193. p.

tekben, hónapokban megnyilvánuló szlovén „útkereséshez”. Nagy hiba volt, hogy a „hivatalos körök” leginkább az ún. vend-teóriát erőltették, ami egyrészt vitathatatlanul téves és könnyen megcáfolható (valamennyire kényszer-szülte) elmélet volt, másrészt erélyes tiltakozást idézett elő az egyébként hungarus-tudatú, állami hovatartozás szempontjából Magyarországhoz kötődő lakosságban. A valamennyire osztrák „windisch-elmélet” mintájára formált közösség-értelmezés lényege az volt, hogy a Mura mentén élő vendek nem szlovének, se nem szlávok, hanem más „történelmi” népek (pld. kelták) maradványa, akiknek csupán a nyelve mutat hasonlóságot a szlávval. Ennek – leegyszerűsítve – semmilyen bizonyítéka és valószínűsége nem volt!³

A történelmi alsólendvai járás szlovénok lakta részén, Belatinc környékén terjedt legerőteljesebben a jugoszláv (és a szlovén) szimpátia, ami időközben az újonnan alakult délszláv állam iránti rokonszennel párosult. Mindezt intenzív, kölcsönösen alkalmazott „röplap-háború” kísérte, valamint a szlovén sajtóban megjelentek a magyarellenes hangvételű újságcikkek. Vas megyében, a muraszombati járás ún. dombvidéki (Goričko) részén, a többségében evangélikus lakosság körében kezdetben alig volt észlelhető magyarellenesség. A szlovén (és délszláv) érdekek terebélyesedésének az akkori általános társadalmi bizonytalanság nagyon kedvezett. Az alsólendvai járás területén és a Muraközben sor került az ún. zöld káder jellegű csoportok garázdálkodására, aminek ezen a vidéken szociális és nemzeti jellege egyaránt volt. A feszültséget tovább fokozta a stájer és a horvát részekről feltételezett katonai betörés veszélye, ami nem volt alaptalan, hiszen a Maribor városát a délszláv állam részére megszerző Maister tábornok (az említett maribori nemzeti tanács programjával összhangban) tényleg fontolgatta a Muravidék szlovénok lakta részének a megszállását.

Ilyen körülmények közepette 1918 karácsonykor bekövetkezett a Muraköz megszállása jugoszláv (főképpen horvát) katonai alakulatok részéről, amit a Murától északra fekvő két városka, Alsólendva és Muraszombat, valamint néhány további település ideiglenes elfoglalása követett. A Muraköz megszállása a magyar kormány szorított helyzete és behatárolt mozgástere miatt véglegesnek bizonyult, a Mura folyótól északra fekvő területről (a mai Muravidékről) azonban néhány nappal később a reguláris magyar katonai alakulatok elűzték a jugoszlávokat (Muraszombatból 1919. január 3-án). Szükséges hangsúlyozni, hogy a Muraközzel ellentétben (melyet a horvátok folyamatosan maguknak követeltek), a szlovénok lakta rész vonatkozásában a délszláv igény akkor még nem volt egyértelmű. A Jurišič százados vezette „muravidéki portyázás” jugoszláv és szlovén körökben nem volt egyeztetve, ezért meglepte az új állam katonai és politikai vezetőit. A Muraköz megszállásának állandósulásával azonban a belgrádi konvenció értelmében a Dráva folyón megállapított demarkációs vonal de facto a Murára tevődött át. Bár a szlovénok lakta vidék 1919-re is magyar állami fennhatóság alatt maradt, az említett közösség nemzeti tudata folyamatosan erősödött. Hiva-

Idősebb **Klekl József**

(Krajna – Véghely, 1874 – Muraszombat, 1948)

– nyugalmazott cserencsói (Črenšovci) római katolikus plébános, lapszerkesztő, később képviselő a belgrádi parlamentben. Az első világháború után a Mura menti szlovén közösség egyik meghatározó szellemi vezetője.

Forrás: Pokrajinski muzej Murska Sobota – Muravidéki Területi Múzeum, Muraszombat.

³ Göncz László: A muravidéki magyarság 1918-1941 (a továbbiakban: Göncz i.m.). MNMI Lendva, 2001. II-13. p., 103-108. p.

Az alsólendvai Esterházy uradalom erdőgazdasági igazgatóságának épülete a 20. század elején, amelyben az „alsólendvai ütközet” idején Vermes György erdőmérnök is lakott a családjával. Forrás: Vida István lendvai fénykép- és képeslapgyűjtő magángyűjteménye.

talos szlovén tartományi (ljubljanai) körökben azonban még akkor sem nagyon vettek róluk tudomást.⁴

Az új magyar kormány szempontjából más volt a helyzet. A Károlyi-kormány illetékes minisztere, Jászi Oszkár a „szlovén kérdésre” is felfigyelt és Obál Béla személyében az ún. Vendvidék kormánybiztost kapott. A Vashidegkútról származó, új tisztségéig az eperjesi jogakadémián oktató Obál két legfontosabb feladata a Mura folyó menti határvédelem megszervezése, valamint a magyarországi szlovén közösség önkormányzati, nyelvi és kulturális igényeinek a rendezése volt. A szlovén kormánybiztos kellő érzékenységgel látott munkához, és már 1918 decemberében szorgalmazta a Mura (vagy Vend) megye tervét, amely Zala és Vas vármegyék szlovénok lakta településeit karolta volna fel, Muraszombat központtal. A tervet a magyar kormány támogatta, és a helyi római katolikus papság is a támogatásról biztosította a kormánybiztost! A muravidéki szlovén és magyar értelmiség, valamint az iparosok és a kereskedők (főképpen az akkor elége vegyes nemzetiségi összetételű Muraszombatban) elleneztek azt, ezrét a muraszombati „intelligencia” és a Klekl irányította csoport között

heves vita alakult ki a tervről. Az akkor nagy többségében magyar ajkú Alsólendvát és szűkebb környezetét az említett terv nem érintette. Klekl azonban „taktikázott”, hiszen ő valójában erőteljesen szlovén érzelmű volt, és a jugoszláv kötődés állt közelebb hozzá, amit azonban a délszláv államnak a Szerb Királysággal bekövetkező egyesülése valamennyire meginogtatott benne (főképpen a pravoszláv egyháztól való félelem miatt). Mindez után az 1918-as esztendő végére a „szlovén” (vend) vármegye terve megfeneklett, hiába fáradozott utána is még annak érdekében Obál Béla kormánybiztos (akit időközben Vas megye főispánjának is kineveztek). A németekkel és a ruténekkal folytatott egyezkedés hatására 1919 januárjában a Mura menti szlovénok, illetve szlovén érzelműek körében autonómia-tervek készültek.

A legigényesebb szlovén nemzeti követelményeket megfogalmazó autonómia-tervet – ugyan számos abba kevésbé illő vallási érdekelttségű követeléssel, valamint a szlovénok szomszédságában található magyar települések, többek között Alsólendva városa besorolásával – Klekl készítette. Ennek ellenére ő akkor már nem elégedett meg ezzel sem, hanem a

⁴ Slavič, Matija: Naše Prekmurje (a továbbiakban: Slavič i.m.). Pomurska založba Murska Sobota, 1999. 34-38. p.

Alsólendva főutcáján készült fénykép az 1900-as évek elején, melyek az intenzíven fejlődő járásközpont jellegéről és hangulatáról tanúskodnak.

Forrás: Vida István lendvai fénykép- és képeslapgyűjtő magángyűjteménye.

Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz való csatlakozásban reménykedett. Az autonómia-tervek egyeztetése céljából 1919. február 12-ére Berinkey Dénes miniszterelnök Budapestre hívta azok elkészítőit (Klekl plébános nem ment el a találkozóra). A tárgyaláson kompromisszum született, aminek eredménye az Obál Béla nevével fémjelzett autonómia-javaslat volt, amely színvonalát tekintve megközelítette a német és a ruszin közösségek számára elképzelt terveket. Nagyrészt felkarolta a Klekl-terv legtöbb nemzeti jellegű rendelkezését (kivéve a magyarok lakta területek betagozását és a vallási, illetve egyházi jellegű pontokat). A javaslat szerint szlovén területi autonómia jött volna létre a két érintett vármegye szlovénok lakta részén, Muraszombat központtal (regionális szlovén „parlamenttel”, helybeni kormányzóval és „szlovén” miniszterrel a magyar kormányban). A javaslat elvi támogatása a Berinkey-kormány részéről adott volt, azonban annak életbe lépését a márciusi „kommunista puccs” után kialakult „tanácsköztársasági” szemlélet megghiúsította.⁵ Az alsólendvai járás szlovénok lakta területéből azonban, miután a Zala megyei törvényhatósági bizottság (több éves „késéssel”) tudomásul vette a belügymi-

niszteri döntést, közvetlenül a Tanácsköztársaság létrejötte előtt megalakult a Belatinci Járás. A tájegység lakossága 1919 tavaszán főképpen a szociális gondokkal, valamint a „bolsevista” típusú hatalom módszereivel és túlkapásaival, valamint a „szerb” támadástól való félelemmel volt elsősorban elfoglalva. A Tanácsköztársaság idején két fontos esemény is történt a térségben, melyek nyugtalanságot idéztek elő. Az egyik az „alsólendvai ellenforradalom” volt húsvéthétfőn, amelynek keretében Zala megyei szervezők kezdeményezésére, valamint a városban állomásozó határvédelmi alakulatok támogatásával, a polgárok is fellázdak az ún. tanácsuralom ellen. A másik esemény az ún. Mura Köztársaságnak, a tágabb térség egyik kérész-életű államának sajátos kikiáltása és néhány napos léte volt (május 29-én), aminek nem a szlovén nemzeti törekvésekhez volt köze (bár sokan máig úgy értelmezik), hanem Tkálecz Vilmos, Muraszombatban székelő „szlovén” népbiztos-helyettes visszaéléseivel, pontosabban a büntetés elől kitérő menekülési terv kalandjával függött össze. Ennek rossz híre, mint újabb „kommunista kísérlet” (ami egyébként nem volt!) a békekonferenciára is eljutott.

⁵ Göncz i.m. 43-49. p.

A Mura mente Slavič Matija által a békekonferencia számára az 1890-es magyar népszámlálás alapján elkészített etnikai (anyanyelvi) térképe, amelyen meg van jelölve a trianoni határ. A közvetlen határ menti sötétebb sáv az abszolút többségében magyarok lakta terület). Forrás: Göncz László: A muravidéki magyarság 1918 – 1941. MNMI Lendva 2001.

A párizsi békekonferencia megkezdését követően (1919 januárjában), az először hivatalosan beterjesztett délszláv igények sorában nem találjuk a Muravidéket. Másrészt a Muraköz megszállásával a békekonferenciára utazó jugoszláv bizottság tagjainak többsége kielégítőnek vélte a Mura menti helyzetet, hiszen a demarkációs vonalat sikerült a Dráváról a Murára áthelyezni. Fontos tudatosítani, hogy 1919 első felében a Muravidék volt a később Jugoszláviához került egykori „magyar” területek közül az egyetlen, amely nem volt délszláv megszállás alatt. A február 16-án benyújtott „igénylistán” azonban már a Muravidék is szerepelt, ami a jugoszláv küldöttség szlovén csoportja, főkép-

pen a szakértő Slavič Matija rendkívül kitartó és szakmailag jól felépített (esetenként ugyan erősen részrehajló és valamennyire torzító) tevékenységének volt köszönhető. Azonban 1919 februárja és májusa között a Muravidéket illetően jugoszláv szempontból optimizmusra nem volt sok ok. Mellesleg az „olasz” és a karintiai, valamint a stájer határszakasz, továbbá Bánát kérdése, valamint a baranyai megszállt területek megvédése a jugoszláv küldöttség szempontjából prioritást élveztek. A nagyhatalmak szakértőinek körében sem keltett 1919 májusáig különösebb érdeklődést a tájegység elcsatolása Magyarországtól. A változást nem az említett Tkálecz-féle esemény híre okozta (nehogy félreértődjön!), inkább azzal függött össze, hogy – az úgyszintén vesztes Ausztriától eltérően – a nagyhatalmak által elítélt kommunista „berendezkedésű” Magyarország vezetőit (küldöttségét) 1919 májusában nem hívták meg a békekonferenciára, így a magyar érdekeket a legfontosabb döntési szinten ténylegesen senki nem képviselte.⁶

Szükséges hangsúlyozni, hogy – nagyon leegyszerűsítve – a Muravidék hovatartozásának a sorsa, pontosabban a vidék későbbi elcsatolása Magyarországtól, az említett, a döntésre feljogosított nagyhatalmak részéről egyértelműen elutasított magyarországi belpolitikai körülmények mellett, a jugoszláv, azon belül a szlovén nemzeti határok kedvezőtlen alakulásának a kompenzációjával is összefüggött. Ezúttal csupán utalunk arra, hogy az első világháború utáni szlovén nemzeti veszteségek arányában hasonlítottak a magyarhoz, hiszen a mai Szlovénia nyugati részét (az Isonzó-völgyét, valamint a karszti területeket egészen Postojna-ig) az olaszok kapták meg, míg a karintiai népszavazás következtében északon is jelentős szlovénok lakta részek a délszláv állam határain kívül maradtak.

Kivételes volt, hogy a területi kérdések ügyében mérvadó Tardieu vezette bizottság a Muravidékről 1919 májusában két ízben is határozott. Először elvetette a Muravidékre vonatkozó követelést, majd – erőteljes lobbitevékenység hatására – ismételten tárgyalta azt, és támogató álláspontra helyezkedett. A Muravidéknek a Szerb-Horvát-Szlovén Király-

⁶ Lipušček, Uroš: Prekmurje v vrtincu pariške mirovne konference 1919. Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Petanjci, 2019. 69-73. p.

sághoz való odaítélésére vonatkozó javaslatot, a már említett Slavič Matija szakszerűen elkészített adatai alapján, Douglas W. Johnson neves amerikai geográfus karolta fel és terjesztette az illetékes „Tardieu-féle” bizottság elé. Johnson Vas és Zala megyék vonatkozásában a Mura és Rába folyók vízválasztója mentén „rajzolta meg” a jugoszláv-magyar határt. Az általa szorgalmazott területhez, a szlovénok lakta vidék mellett, mintegy 30 magyarok lakta település is hozzá volt fűzve, a Lendva-vidéktől Őrihodosig. Aligha szorul bővebb magyarázatra, hogy Johnson álláspontjára nagy (akár meghatározó) hatással lehetett Mihajlo Pupin, szerb származású, amerikai tudós, akit 1919 tavaszán a jugoszláv küldöttség vezetője, Pašić meghívott Párizsba. Pupin és Johnson mindketten a New York-i Columbia Egyetemen tanítottak, tehát jól ismerték egymást, mi több, Johnson Pupinnak a titkára volt, amikor a neves szerb származású tudós az amerikai tudományos akadémia elnöke volt. Mellesleg Pupin – már korábban – Wilson amerikai elnökkel is Johnson közvetítésével ismerkedett meg. E feltételezés „fizikailag” bizonyíthatatlan, nagyobb kételyeink azonban, amint azt ma már szlovén történészek is megfogalmazzák, aligha merülhetnek fel ezzel szemben. Ami viszont konkrét forrásokkal bizonyítható, hogy a Békekonzferencia Legfelsőbb (Ötök) Tanácsa 1919. július 9-én véglegesen döntött az ún. területi bizottság javaslatáról, és a Muravidéket az SzHSz Királyságnak ítélte. Augusztus 1-én engedélyezték a mintegy 950 négyzet-kilométernyi terület megszállását, amit a délszláv hadsereg augusztus 12-én hajtott végre.

A délszláv államhoz került mintegy kilencvenezer lakos háromnegyede szlovén származású volt, egynegyede pedig – akik közvetlenül az új határ mentén kb. 30 településen éltek – magyar volt. A „színmagyar” terület, részben stratégiai, részben gazdasági okból, de egyértelműen a Slavič kidolgozta „bizonyítékok” alapján került a délszláv államhoz, míg 8-9 közvetlen Rába menti, Szentgotthárdtól nyugatra fekvő szlovénok lakta falu Magyarországon maradt (az utóbbiak miatt a jugoszláv küldöttség erőlyesen tiltakozott). A jugoszláv megszálló csapatok parancsnoka, Krsta Smiljanić tábornok 1919. augusztus 17-én a belatinci nagygyűlés (ünnepség) keretében adta át a hatalmat, azaz a Muravidék igazgatását az első jugoszláv

(szlovén) civil kormánybiztosnak, Srečko Lajšnic-nak, akinek első rendelkezése volt, hogy az arra „érdemes” Mura menti szlovénekből kinevezte a muravidéki nemzeti tanácsot („parlamentet”). Ezzel kezdetét vette az új közigazgatás rendkívül nehéz és körülményes bevezetése és kialakítása, amelynek keretében az addigi „magyar” tisztviselők és egyéb értelmiségiek néhány nap alatt – részben kényszerből vagy személyes döntés alapján – majdhogynem teljes egészében a „trianoni” Magyarország területére költöztek.

Új – jugoszláv – környezetben

A korábbi „magyar” főszejgabírószágok teljesen nem szűntek meg, tevékenységüket – annak reményében, hogy majd a békeszerződés aláírásáig kedvezőbb döntés születik – a magyarországi oldalon folytatták. Az alsólendvai főszejgabíró, Vizkelety Árpád, eleinte Zalabaksán székelte, a muraszombati Horváth Pál pedig Szentgotthárdon. A jugoszláv igazságszolgáltatási szervek 1919. szeptember 9-én és 10-én átvették a muraszombati és az alsólendvai járásbírószágokat. Kezdetben a bíróságok a magyar jogrend szerint kívántak tevékenykedni, amiből – főképpen a nyelvismeret hiányával összefüggő – nehézségek adódtak. Ezek után a tartományi (szlovén) kormány által kiküldött ún. igazságszolgáltatási megbízott közreműködésével egy rögtönzött rendeletet fogadtak el, ami a következő hónapokban a tevékenység alapját képezte. Második fokon a Muravidék a maribori körzeti bírósághoz tartozott. Azok az ügyfelek, akik nem beszélték a hivatalos nyelvet, németül és magyarul is a bíróságokhoz fordulhattak, azonban a bíróságok csak szlovén nyelven jártak el, és úgy hirdették ki döntéseiket, végzéseiket is. A szlovén ügyvédi és közjegyzői kamarák is 1919 szeptemberében kiterjesztették tevékenységüket a Muravidék területére. A korábban itt tevékenykedő közjegyzőknek, amennyiben a Muravidéken akartak maradni, az illetékes jogi főszejtálytól kellett engedélyt kérni. Az ügyvédeknek és a közjegyzőknek a bíróságokkal folyó ügyvitelben kezdettől kötelező volt a szlovén vagy a szerbhorvát nyelv használata. Amint már utaltunk arra, 1919 szeptemberére eltávolították a magyar érzelmű jegyzőket, mert szerintük „magyaronok és bujtogatók voltak”. Mivel vá-

Slavič Matija

(Bučečovci, 1877 – Ljubljana, 1958) szlovén teológus, római katolikus pap, műfordító és egyetemi tanár, két ízben a ljubljana-i egyetem rektora. A párizsi békekonferencián résztvevő jugoszláv küldöttség Muravidékért felelős szakértőjeként kimagasló érdemei voltak a vidéknek a délszláv államhoz történő csatolásában.

Forrás: Pokrajinski muzej Murska Sobota – Muravidéki Területi Múzeum, Murszombat.

lasztást csak 1920-ban tartottak, a települések vezetőiről ideiglenesen úgy döntöttek, hogy négy létrehozott bizottság javaslatokat formált a tisztségek betöltésére, amiről a kormánybiztos, illetve a tartományi kormány döntött. A két város esetében a tartományi kormány szeptemberben kinevezte a hivatalok más vidékekről származó előjáróit, azaz a polgármestereket – Murszombatban Kerševan Alojz (rendőrtanácsos) kapott bizalmat, Alsólendván pedig Sever Božidar. Azokat a pedagógusokat, akik nem bírták a szlovén nyelvet, elbocsátották, ami mintegy 80 tanítót jelentett. Azok, akik a Muravidék területén születtek, és valamennyire bírták a szlovén nyelvet, alkalmazhatók voltak. Legalább 100 új tanítóra volt szükség, akiket Szlovénia más vidékeiről kellett alkalmazni. Emiatt 1919-ben a tanítás a Muravidéken csak novemberben kezdődött el. Egyébként a tartományi kormány 1919. október 31-én úgy rendelkezett, hogy az állam átveszi az addigi magyar állami népiskolákat, az egyházi működtetésűek státusán pedig kezdetben nem változtat. Arról is döntés született, hogy a magyarok lakta településeken a magyar osztályok mellett szlovén tannyelvűek is indulnak.⁷

Amikor a jugoszláv katonaság 1919. augusztus 12-én megszállta a Muravidéket, egyes alakulatok a békekonferencia által meghatározott „demarkációs vonalon” túlra merészkedtek, és több helyen megsértették az említett rendelkezést. Ezúttal a teljesség igénye nélkül csupán néhány esetre utalunk. A Zala Vármegyei Katonai Parancsnokság 1919. augusztus 27-én a következő értesítést küldte a nyugat-magyarországi kormánybiztosának: „A Novai Katonai Parancsnokság jelentése szerint a jugoszláv megszálló csapatok, melyek Lentiig nyomultak előre, a lakosságot kirabolják, fosztogatnak, és a nőkön erőszakot követnek el.” A parancsnokság arra kérte a kormánybiztost, hogy a budapesti antant missziónál intézkedjen a jugoszláv csapatok emberségesebb viselkedése érdekében, hogy a garázdálkodásokat, felesleges összetűzéseket el lehessen kerülni. Az idézett jelentés alapjául szolgáló, 1919. augusztus 19-én Nován íródott levélből kiderül, hogy egyszeri elvonulás után (augusztus 14-e körül) a jugoszlávok újra visszatértek, és megkezdték betöréseiket. A lakosságot bántalmazták és kirabolták, a pincéket feltörték, a bort elhordták, és a nőket erőszakkal megbecselenítették (a rédicsei erdősz fiatal feleségét állítólag nyolcszor meg-erőszakolták).⁸ Más forrásból ismert, hogy a jugoszláv katonák a Hetésben Zalasombatfáig behatoltak, ahol a faluban található fahídon őrséget állítottak. Uralmuk alá tartoztak még Szíjártóháza, Gáborjánháza, Bödeháza és Jósecz (Szentistvánlak) községek, ahonnan a jugoszlávok – Jósecz kivételével – csak szeptember 8-án vonultak ki.⁹ Jóseczet, akárcsak a Vas megyei Szomoróczot, a Határmegállapító Bizottság erélyes követelése és a Népszövetség felszólítása alapján a jugoszlávok csak 1922 februárjában hagyták

⁷ Göncz i.m. 80-102. p.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (a továbbiakban: VaML). IV.402/b/1. 155-156.

⁹ Tantalics Béla: Zalasombatfa története. Lenti, 1997. 35-38. p.

el.¹⁰ A Kerka mentén 1919. október 2-án „részes jugoszláv katonák” minden ok nélkül erősen lőtték Lendvaújfalu (ma Tornyiszentmiklós része) községet. A következő két-három napban három híján minden kerkaszentmiklói, lendvaújfalui és pincei boospincét feltörték, a bort megitták vagy kiöntötték, közben viszont lövöldöztek a járókelőkre és a tehéncsordákra.¹¹ A Zalai Közlöny rövid tudósítása szerint Rédicset és Dobrit a jugoszlávok 1919. augusztus 27-én ürtették ki.¹²

A jugoszláv katonaság magatartására, a határ mindkét oldalán élő civil lakosság életére nagymértékben kiható intézkedésekre ugyancsak több forrás utal. 1919. november elején jelentették, hogy a jugoszlávok a legszigorúbb határzárlatot rendelték el, és a határon senkit nem engedtek át, sőt a határhoz is tilos volt közelíteni.¹³

Az „alsólendvai ütközet”

A lakosság a jugoszláv megszállás által kialakult ideiglenes határvonal mentén nem volt tisztában a helyzettel, hiszen ellentmondásos információk terjengtek. A megszállott terület kormány megbízottja ugyan hirdetményben közölte, hogy „ez az ősi szláv terület” a délszláv államhoz tartozik, azonban ezt a magyar és a Magyarország-párti lakosság nem tekintette hiteles véleménynek. Az elcsatolásba belenyugodni nem tudók reménykedtek abban, hogy csupán ideiglenes állapotról van szó, mivel a magyar sajtó, valamint a vidék korábbi vezetői azt hangoztatták. Az ideiglenességre utaló vélemények nem meglepőek, hiszen a magyar kormány sem kapott eleinte teljesen egyértelmű tájékoztatást a békekonferenciától és a Budapesten tartózkodó antant misszió

képviselőitől arról, hogy a Mura mente végső hovatarozása tekintetében mit jelentett a jugoszláv megszállás. Még 1919 novemberében is a belgrádi külügyminisztériumból arra utasították a jugoszláv küldöttséget Párizsban, hogy eszközölje ki a békekonferencia vezetőségétől, hogy tudassa a magyar kormánnyal a megszállás legitim tényét (hogy a megszállás a Legfelsőbb Tanács döntése alapján történt), mivel állításuk szerint a magyarok azt híresztelték, hogy a délszlávok hamarosan elhagyják a Muravidéket. A jugoszláv követelést a küldöttség november 22-én jegyzékben nyújtotta át Clemenceau-nak, a békekonferencia elnökének.¹⁴

A bizonytalan állapot rögtönzött lépésekre, túlkapasokra is lehetőséget adott, ami a magyarországi oldalról ún. visszafoglalási kísérletek révén nyilvánult meg. A megszállott települések polgárai annak ellenére örömmel fogadtak ezeket a „behatolásokat”, sőt egyesek csatlakoztak is hozzájuk, hogy utána ők voltak a megtorlások áldozatai. Az első támadásra, amellyel magyar fennhatóságú területről megsértették az ideiglenes határt, 1919. november 23-ról 24-re került sor a szlovén többségű Kébelszentmártonnál (Kobilje). Mintegy 30 magyar katona lépte át a „demarkációs vonalat”, és behatolt a jugoszláv határőrök „laktanyájába”. Különösebb összecsapásra feltehetően nem került sor; a szlovén források azt hangsúlyozzák, hogy amikor elhagyták a délszláv fennhatóságú területet, a helybelieknek azt mondták, hogy a jugoszlávoknak vissza kell majd vonulni a Mura folyóig.¹⁵

A legjelentősebb, ezért nagy visszhanggal járó terület-visszaszerzési kísérletre azonban 1919. november 29-én került sor, amelynek fő célja az „elcsatolt magyar központ”, Alsólendva

¹⁰ Jósecz, azaz Szentistvánlak (ma Bödeháza része) volt az egyetlen település, amelyet az ún. trianoni békeszerződés konkrétan nem említett, ezért a magyar-jugoszláv határmegállapító bizottság döntött 1921 őszén a hovatarozásáról. A bizottsági jegyzőkönyvek és beszámolók szerint azért döntöttek Jósecz Magyarországhoz tartozása mellett, mert közelebb volt Bödeházához, mint a délszláv államhoz került Zsitkóchoz.

¹¹ VaML – IV.402/b/1. 742, 743.

¹² Zalai Közlöny. Politikai napilap. 58.évf. 1919. augusztus 28. 2. p.

¹³ VaML – IV.402/b/1. 285.

¹⁴ Arhiv Jugoslavije – Jugoszláv Levéltár (a továbbiakban: AJ). F 336. f-15-5084. N 4547. Dsc.02790. 3. (Megjegyzés: A Jugoszláv Levéltárból származó forrásokat, a kutatási tevékenység támogatása céljából, a Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség megbízásából Papp Árpád vajdasági néprajzkutató összegezte és fordította magyarra.)

¹⁵ Kokolj, Miroslav: Prekmurski Slovenci 1919 – 1941 (a továbbiakban: Kokoly i.m.). Pomurska založba, Murska Sobota. 1984. 34. p.

visszafoglalása volt. Az említett eseményt kezdetől „alsólendvai ütközetnek” nevezték, ezért ebben a tanulmányban is ezt a megnevezést használjuk. A jugoszláv vezérkari főnökség az eseményről azonnal jelentést küldött az illetékes állami szerveknek: „A IV. Hadtest vezetőjének telefonon történt értesítése szerint a magyarok ma reggel átlépték a demarkációs vonalat Szabólakosnál¹⁶ és elűzték egységeinket, majd bevonultak Lendva városába. A magyarokhoz csatlakozott a helyi lakosság egy része is. A 43. regrutaezred harmadik századának két szakasza, amely a városban állomásozott, később kiűzte a magyarokat. Délelőtt tíz óráig egységeink elfoglalták korábbi állomáshelyeiket. Csentétől északra a demarkációs vonalon még elszórt puskaropogás hallatszik. Ugyancsak tíz óra körül egy magyar repülő is megjelent Göntérháza felett. Utólagos értesülés szerint a magyarok magukkal vitték a foglyul ejtett Georgijevič kapitányt és tizenegy csendőrt is.”¹⁷ Valamivel később, de úgyszintén az esemény napján az említett hadtest „szávai körzeti divíziójának” a parancsnoka arról számolt be, hogy a „reggeli muravidéki események komolyabbak voltak annál, mint ahogy azt előzetesen jelentettük”. Földrajzilag szélesebb területen bekövetkezett támadássorozatot emlegettek, amelyet szerintük a „magyar reguláris katonaság egységei” hajtottak végre, közel ezer emberrel, több gyorstüzelő ágyúval felszerelve. Jelentésük szerint a legerősebb támadás Rédicsnél történt, ahol a magyar egység meglepte a jugoszláv őrséget, és Hosszúfalut, valamint Alsólendva északi részére elfoglalták. Közölték, hogy a magyarok rabul ejtették Georgijevič kapitányt, azonban a második jelentésben nem tizenegy, hanem hét csendőr elfogásáról számoltak be. A jugoszláv egységen belől a szerb regrutáknak a telefonjelentés szerint sikerült ellentámadásba lendülniük, miután a magyarok „rendezetlenül hátráltak Rédics irányába”. Hamarosan másutt is felülkekedett a jugoszláv túlerő. A jugoszlávok azonban nem álltak meg az ideiglenes határnál, ugyanis a beszámoló szerint egy tüzérüteg kitört Szabólakosnál és tüzet nyitott Rédicstre, ahol a jelentés idején „az ellenség” még tartotta magát. A Lendva-hegy keleti

lankáinál, Pince környékén, a hír leadásakor a magyar egység még rohamozott. A jugoszláv veszteségeket illetően – vélhetően részrehajlóan – négy sebesültről, két elfogott őrről és egy tisztéről számoltak be. A magyar veszteségek között pedig tíz halottat és több sebesültet, valamint néhány elfogott személyt említettek. Az említett parancsnokság úgy értékelte, hogy a magyarok muravidéki támadása összefüggött a jugoszlávok ellen folytatott osztrák tevékenységgel, „amit Bécsből és Grazból irányítottak”. Véleményük szerint a zavargásoknak az volt a célja, hogy a békekonferenciával elhitessék, hogy a Muravidék nem kíván a délszláv állam keretében maradni.¹⁸

Vermes György levelei

Az „alsólendvai ütközet” lefolyását, jellegét és részben következményeit, valamint az 1919-es esztendő, az „első jugoszláv év” kezdetének a hangulatára utaló információt ismerhetünk meg az Esterházy uradalom helyi erdészének, Vermes György erdész-mérnöknek a leveleiből, melyeket – „hazafias kötelességből” – tárgyilagosan és különösebb részrehajlás nélkül Kolbenschlag Béla, Zala megye alispánja részére készített, aki azokat a katonai parancsnokság révén a Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérének is felterjesztette. Mivel a levelek elége ismeretlenek, ezúttal – az éppen száz esztendeje zajlott események megismerése céljából – közöljük azok tartalmát. Mivel e sorok szerzője a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban bukkant a levelekre (bár kétségtelenül másutt, bizonyára a zalai alispáni iratok között is megvannak), hivatkozásként az ott nyilvántartott jelzés szerepel.¹⁹

Vermes György első, 1919. december 6-án írt levelében a következőkről számolt be: „Nagyságos Alispán Úr! A múlt hó 29-én lejátszódott eseményekről és azok következményeiről indítatva érzem magamat Alispán urat értesíteni, mert nem tudom, kapott-e már megbízható értesülést ezekről a dolgokról, vagy sem. Igaz, hogy nem vagyok illetékes e sorok megírására, azonban tekintve a viszonyokat, nem tartom lépésemet sem feleslegesnek, sem hiábavalónak.

¹⁶ A „Szabólakos” valójában dűlőnév, az Esterházy uradalom egyik mezőségét, valamint annak a területén kialakított majorsági épületegyüttest jelölte túlnyomórészt a rédicsi (és valamennyire a hosszúfalui) kataszteri határban. A „majorság” épülete – jelentős számú (részben helyben lakó) cselédséggel és állatállománnyal (főleg ökrökkel) rendelkezett; az 1919 augusztusában létrejött új jugoszláv-magyar határvonal mentén volt, mintegy 300-400 méterrel délkeletre a később létrehozott Rédics-Hosszúfalui határátkelőhelytől. Az épületegyüttes a magyarországi oldalra került, bár – visszaemlékezők szerint – a „sarka” elérte az államhatárt. A 20. század megváltozott körülményei hatására leépült, az ún. „vasfüggöny” idején (1948 után) az épületeket lebontották (vagy elpusztultak).

¹⁷ AJ. F 336. f-16-4705. DSCO3913.

¹⁸ AJ. F 336. f-16-4711. DSCO3915-dSCO3916.

¹⁹ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL). VKF II.csop. ált. 1227/101-102-1919

Jelentésem megírásánál igyekszem a dolgokat a valóságnak megfelelően, tehát sem sovíniszta, sem az ellenkező szempontból megítélni, hogy így tényleg hű tükrét adjam a jelen helyzetnek. A hősiessen, de sajnos a következmények megfontolása nélkül végrehajtott 29-i támadásnál a magyar katonák vagy határőrök reggel hét óra körül értek be Lendvára, s eljutottak a lakásomtól beljebb még vagy 150 lépésre az utcán.²⁰ Egyidejűleg vonultak előre úgy a Lendva alatti réten, valamint a szőlők között is. A megszálló (értsd: jugoszláv – a szerző) csapatok között óriási volt a pánik, a katonák (zömében horvátok) fej nélkül futottak nemcsak Lendváról, de úgyszólván az egész vonalon Kerkaszentkirálytól egészen Kapcáig, és sokakat láttak, akik Csáktornyan és Drávavásárhelyen átmentek Horvátországba is. Egyes civilek is csatlakoztak a támadókhoz. A támadók elvágták a telefonvonalakat, kiemelték a lakásukból a határőröket Hosszúfaluban, Gyorgyevics kapitányt az Ivanics-féle házból, akiket azonnal hátravittek. Az előnyomuló katonák nyomában hosszúfaluiak azonnal megkezdték a rablást, ti. a jugoszláv katonák holmiját vitték. Hogy a támadás mily hosszú vonalon és mekkora erővel történt, azt nem tudom, hallomásból írom, hogy a pánik hatása alatt Dobri felől is bejtek a határőrök, kikhez szentmiklósiak és lovásziak csatlakoztak. A pánik azonban nem sokáig tartott. A jugoszlávok, közül főleg a szerbeket hamar összeszedték és megkezdődött az ellentámadás, melynek eredménye a támadás visszaverése lett. E harcok alatt a lakásom előtti réten egy Gáborfi Péter nevű magyar katona megsebesült, s mikor felémelt kézzel ment a jugoszlávok felé, hogy megadja magát, belelöttek, s így ő volt az első áldozat. Elesett azonkívül Varga Antal végzett gimnazista, ki mint tiszt a vörösök alatt volt itt, mint századparancsnok, továbbá egy Ribes nevű idősebb hosszúfalui hegyi lakos és egy hidvégi legény, kinek nevét nem tudom. Ők a katonákhoz csatlakoztak, s ezeket egyszerűen lemészárolták. Egy további áldozata a harcoknak egy dedesi vagy kecskési ember, ki Rédiczen a fűrésznél dolgozott, s ki több társával ment haza fegyver nélkül. Ezek közé odalöttek a jugoszlávok, s hír szerint egyet

agyonlöttek, egyet pedig megsebesítettek. Ez utóbbit az én kocsisom vitte az állomásra, honnan a varasdi kórházba került. Alezredestől²¹ hallottam, hogy egy káplárt is elfogtak, kinek fejlődése volt, de oly súlyos, hogy bele fog halni sérülésébe. Alezredes úr éppen Csáktornyan volt, de délelőtt 10 óra körül megjött, s hozta magával az akkor már napok óta Szerdahelyre hátravitt tüzérséget, 4 agyúval, s ezek elkezdtek délután löni Rédicset, hogy mily eredménnyel, azt bizonyára méltóztatik már tudni. Lendván délután kidobolták, hogy mindenki otthon maradjon, utcán járni nem volt szabad, sőt világítani sem 7 órán túl. Másnap, 30-án kezdődött aztán a... Azzal kezdték, hogy összefogtak 40 embert, kik között tekintélyes polgárok, de még iparos inasok is voltak, s ezeket délután levittek Belatinca. Fuss urat is elfogták,²² talán elsőnek, ő azonban az egyetlen volt, akit azonnal szabadon eresztettek. Alulírott nem volt a 40 között. Ezek közül kb. a felét hazaeresztették. Egybehangzó információk szerint Belatincon jól bántak velük, mit elsősorban az őrizetükre kirendelt szerb őrmesternek köszönhetnek, ki 3 évig volt Magyarországon hadifogoly. Az ott maradt 20 körüli letartóztatottról nem tudok, hír szerint Muraszombatba, onnan Laichbachba vitték őket, de ebben nem vagyok biztos.”

A Vermes által említett magyar elesettekkel kapcsolatban, más források alapján elmondható, hogy Gáborfi Péter (vagy Péterfi Gábor, mert ilyen formában is szerepel, és eddig nem sikerült megállapítani, hogy melyik változat a pontos) körmendi születésű határrendőr volt. Az úgyszintén elesett Ribes József 1869-ben született hosszúfalui szőlősgazda volt, aki sebesülése után egy hosszúfaluhegyi „hajlékba” menekült, és annak ellenére, hogy eldobta fegyverét, üldözői agyonlöttek (a hosszúfalui temetőben van eltemetve, a családi sírban). Varga Antal pedig alsólendvai származású fiatalember volt. Elesett azonban Hancs István, hosszúfalu-hegyi napszámos is (akinek holttestét egy héttel később találták meg), valamint egy völgyfalui fiatalember, Fehér Vendel, akiket Vermes nem említett.²³

Az idézett levél folytatásában Vermes arról is hírt

²⁰ Vermes György lakása az Esterházy uradalom erdészeti igazgatóságának épületében volt a Fő utcán, a ma is létező, a korábbi középiskola melletti házban.

²¹ Vermes a leveleiben Perko Dragutin alezredest emlegette, aki 1919 augusztusától az alsólendvai katonai parancsnokság parancsnoka volt, és az erdész mérnökkel akkoriban korrekt kapcsolatot ápolt. Perko az Osztrák-Magyar Monarchia idején a soproni kadetiskola igazgatója volt, majd a „monarchia” tisztje, 1918 őszétől azonban már a jugoszláv katonai alakulatok parancsnoka a Mura mentén, 1919 első felében a Muraköz parancsnoka és kormány megbízottja.

²² Fuss Frigyes Nándor alsólendvai gyógyszerész, az alsólendvai Takarékpénztár vezérigazgatója, 1910-től országgyűlési képviselő a magyar parlamentben.

²³ Göncz i.m.81. p.

adott, hogy december 1-én a muraközi Bányavárról (Peklenica) Pince, Lendvaújfalu, Kerkaszentmiklós és Lovászi településeket lőtték, azonban feltehetően nagyobb kár ott nem történt. Pincén állítólag egész nap fegyver és gépfegyvertűz volt, de feltehetően csak képzelt ellenségre tüzeltek. Az erdészmérnök közölte, hogy az említett eseményekkel megkezdődtek a rablások is a jugoszláv katonák részéről. Értesülései szerint akadt eset, amikor csak Alsólendván 12 helyre betörték, Hosszúfaluban pedig alig volt ház, hol ne garázdálkodtak volna. Völgyifalut és Pincét sem kímélték, ott a baromfitól kezdve a ruháig mindent elvittek. Állítólag a völgyifaluiak panaszt emeletek az alsólendvai rendőrségnél, azonban azt a feleletet kapták, hogy „ott szabad rablás van engedve”. A jugoszláv katonák túlkapásaival kapcsolatban Vermes György megkereste Perko alezredest, amiről a következőképpen számolt be: „Én voltam Perko alezredest úrnál a rablások ügyében, ki megígérte, hogy igyekszik a dolgot megszüntetni. Eddig kevés eredménnyel, de épp ma reggel hallottam tőle magától, hogy két zászlóalj- és két századparancsnokot felmentett, mert nem tudják a legénységüket rendben tartani. Ugyancsak hallomásból tudom, hogy Perkó volt az, aki nem ment bele abba, hogy a támadás után azonnal kijelöljenek egy csomó gyanúsítottat.” Vermes arra is utalt, hogy a magyar támadás után kidobolták, „hogy hazaáruló és izgató mindenki, aki nem hiszi el, hogy ez az állapot végleges”, valamint plakátokat függesztettek ki az utcákon a következő tartalommal: „Hirdetmény! Ellenségeink mindegyikét híresztelik, hogy a jugoszláv katonaságnak el kell hagynia a mi vidékünket, mert a megszállás csak ideiglenes, és a békekonferencia nem ítélte még azt nekünk. Minden ilyen híresztelés hazug és minden alap nélküli. A Muravidéket, e szlovén területet a Murától északra mi örök időkre elfoglaltuk a párizsi békekonferencia rendelkezése értelmében, tehát mi itt vagyunk, és itt is maradunk. Mindenki, aki erről mást állít, a mi országunk ellensége. Minden becsületes ember kötelessége, hogy azokat, akik a mi országunk ellen bujtogatnak, feljelenti a csendőrségen. A bujtogatók ellen az érvényes törvények értelmében a legszigorúbb fellépésre kerül sor. A Muravidék polgári biztosa (megbízottja): Berbuč, sk.” Az „alsólendvai ütközet” után – Vermes szerint – a gyerekek 4, mások 5 óra után nem tartózkodhattak az utcán (illetve csak engedéllyel). Arról is tudomása volt, hogy egyik este Fuszek őrnagy és Forgács főhadnagy jöttek be Dobri felől, mint magyar képviselők, hogy kompromisszumot keressenek a novem-

ber 29-i támadást illetően, és az őrnagy Vermesnél szállt meg. Tőle tudta, hogy másnap Zágrábba mentek, mivel Perko alezredest azt mondta nekik, hogy ő nincs a tárgyalásra felhatalmazva. Az alsólendvai hangulatról azt jelentette, hogy az „rendkívül nyomott”. Állítólag többen egyik ismert alsólendvai ügyvédet, Kecskeméthy Albertet hibáztatták a történetekért (a rossz kimenetelű támadásért, ami miatt a helybelieket megtorlások érték), mivel az illető, Vermes szerint, „a beteges ambíciójú terhelt egyén” már hetek óta nem volt otthon. Emellett Vermes a levelében két fontos, a lakosságot közvetlenül érintő kérdésre is kitért: „A jugoszlávok ez idő szerint az üzleteket akarják tönkre tenni. A Korona alsó helyiségeiben, ott ahol a Kaszinó volt, egy boltot rendeznek be. Tudtommal a laichbachi (ljubljanai – a szerző) szövetkezet fiókja lesz. Itt mindent lehet majd kapni, viszont a többi kereskedő nem fog áruhoz jutni, vagy csak oly drágán, hogy nem fog konkurálni tudni. Ide az áru egyre érkezik, s a bolt 15-én nyílik meg hírszerint.” A másik probléma, amit felvetett, az volt, hogy már december 2-a óta folyt az ún. pénzbélyegzés, a magyar korona jugoszláv pénzé „minősítése”. Ez úgy zajlott, hogy bélyegeket ragasztottak a bankjegyekre, azonban 20%-ot levontak az értékéből, amiről bont adtak az érintettnek. Ebből több tartalmi és más probléma keletkezett, főképpen a „hétköznapi emberek” kárára, de Vermes azért panaszkodott, mert egy napon csak 6-10 ember pénzét tudták lepecsételni, és jogos volt a félelem, hogy a „művelet” hónapokig eltarthat.

Vermes arról is írt első levelében, hogy nem tud a magyar oldalról induló támadás jugoszláv veszteségeiről, hallotta azonban a jugoszlávoknak 10-12 halottja és kb. ugyanannyi sebesültje volt. Ez, az előbb említett jugoszláv beszámoló adataihoz hasonlítva, arról tanúskodik, hogy a számháború a konfliktusban álló felek között állandó jelenség, az „alsólendvai ütközet” se volt kivétel. Az azonban több forrásból megerősített állítás, hogy az események után a jugoszlávok a határt teljesen lezárták. Az erdészmérnök szerint „se ki se be nem eresztettek senkit”.

Két nappal később, december 8-án Vermes György újabb levelet intézett a zalai alispánnak, hogy „beszámoljon az azóta történetekről”. Közölte, hogy a negyven elhurcolt emberből 19-et hazabocsájtottak, 21 azonban tovább is akkor még Belatincon volt bezárva. A következő személyek voltak bezárva: Hadrovics Elek – jegyző, Farkas Kálmán – római katolikus káplán, Vitéz Gyula – ügyvéd, dr. Némethy Vilmos – ügyvéd, Horváth István – körjegyzői írnok,

Hável Ede – végrehajtó, Balkányi Elek – kereskedő-segéd, Török Sándor – cipész, Varga Miklós – szabó, Hegedüs Sándor – asztalos, Lenarics Viktor – „korcsmáros”, Blau Henrik – kereskedő, Schön Jenő – kereskedő, Tőke Imre – kéményseprőmester, Melczer Kálmán – borbély, Melczer Jenő, Stren Sándor – feltehetően pincér, Magyaródy Gyula – feltehetően pincér, Vehovits Gyula – feltehetően borbély, Hunyadi Géza és Hunyadi Kálmán – feltehetően asztalosok. Ahol feltételesen említjük az illető foglalkozását, azt nem a Vermes-féle levél mellékleteként szereplő névjegyzék alapján tesszük, hanem más forrásra hivatkozva (ő az utolsó hat személy esetében nem jelölte meg a szakmájukat).

Vermes György a második levelében arról számolt be, hogy december 7-én a fogvatartottak hozzátartozói a községi rendőr útján értesítést kaptak, hogy küldjenek a raboknak ruhát, mert elszállítják őket Belgrádba. Amikor erről értesültek a városban, azonnal egy küldöttséget alakítottak, melynek Strausz Flórián kanonok (az alsólendvai esperesség püspöki helynöke), dr. Józsa Fábrián járásorvos, dr. Brünner, városi orvos, Karabélyos (nyugalmazott járásbíró), Teke Dénes, evangélikus lelkész, Raffensperger tisztartó és Vermes György erdészmérnök (a levélíró!) voltak a tagjai. A tekintélyes városi polgárokat tömörítő csoport 1919. december 8-án délelőtt felkereste a „főszolgabíró” (a Muravidék Alsólendván székelő kormánybiztos-helyettesét), Kočar Jožefet, akit arra kértek, hogy a fogvatartottakat ne küldjék Belgrádba, hanem – „ha vizsgálat alatt vannak” – helyben folytassák le az eljárást. Kočar azonnal érintkezésbe lépett a Muraszombatban székelő kormánybiztossal, azonban nem ért el semmit, mivel az ügy akkor már a belügyminiszter hatáskörébe volt utalva. Az előljáró azonban támogatta, hogy a küldöttség felkeresse a körzeti katonai hatóságot is. Perko alezredes úgyszintén nem volt illetékes az ügyben, azonban a küldöttség iránt kedves volt és hosszan beszélgettek. Egyebek mellett elmondta nekik, hogy szerinte nem volt igaz az magyar oldal állítása, hogy a november 29-i támadás privát vállalkozás volt. Meggyőződését azzal támasztotta alá, hogy nemcsak Lendvánál, hanem az egész vonalon megtámadták a jugoszláv őrseget. Perko alezredesnek olyan információi is voltak, hogy nemcsak a határmenti csapatok tették azt, hanem még a Zalalövön állomásozó katonák is támadtak. A jugoszláv alakulatok helyi parancsnoka azzal ugyan tisztában volt, hogy nem a budapesti „hadügyi központ” rendeletére történt a támadás, azonban „jelentéktelen önkéntes vállalkozásnak” sem volt tekinthető. Perko alezredes egy másik állítását Vermes György külö-

nösképpen fontosnak tartotta közölni az alispánnal. Perko – saját elmondása szerint – a magyarországi támadás után parancsot kapott, hogy „fogasson le” 50 embert katonai túszyanánt, „s ha a támadás néhány óra alatt ismétlődne, lövesse őket főbe”. Perko állítólag ezt az intézkedést túl drasztikusnak tartotta, és az 50 embert először „lealkudta” 40-re, majd átadta őket a politikai hatóságnak, „miáltal ezek a rögtöni főbelövéstől megszabadultak”. Ennek ismertetése után Vermes György a 2. levelében megjegyezte, hogy „ez tehát megerősíti múlt levelemben említett azon részt, mely szerint Perko volt az, aki nem ment bele a drasztikus elintézkedésekbe”.

Az erdészmérnök a továbbiakban arra utalt, hogy Perko alezredes újabb durva parancsot kapott, mely szerint a fogvatartottak mellett további húsz embert kellett volna túszyannak vennie Lendváról és környékéről, akik a katonák között laktak volna a városban, és egy esetleges újabb támadás esetén lelőnék őket. Azonban a végrehajtás tekintetében a 2. Vermes-levél elküldéséig nem történt intézkedés. Egyébként Perko ezredesnek feltehetően meg volt tiltva, hogy bármilyen magyarországi vagy más idegen képviselővel szóba álljon. Esetleges „parlamentereket” vissza kellett volna küldenie magyarországi területre, és utasítani, hogy az arra hivatott országos szervek által folyamodjanak a belgrádi kormányhoz. Az alezredessel történő beszélgetés keretében a küldöttség tagjai elmondták, hogy nekik nem áll módjukban a megyei tisztviselőket és magyar határőrség parancsnokságát figyelmeztetni a november 29-i támadáshoz hasonló betörések céltalanságáról és negatív következményeiről, mert az ideiglenes határon nem engedik át őket. Kérték az alezredest, hogy tegye azt lehetővé néhányuk számára, amitől ő nem határolódott el, ezért kérésüket írásban is átadták neki, hogy kikérhesse a felsőbb katonai hatóság véleményét. Mivel nem tudták, hogy milyen lesz a válasz, Vermes azt kérte az alispántól, hogy „ezúton vagyok bátor Alispán urat mindnyájunk nevében hazafias érzésem egész melegével arra kérni, hogy beszélje meg az illetékes faktorokkal ezeket a dolgokat, s figyelmeztesse őket arra, hogy bármi néven nevezendő elhamarkodott lépés a demarkációs vonalon innen levőkre a legszomorúbb és helyrehozhatatlan következményekkel járhat. Nem magyarázok semmit, de a fentebb elmondottak mutatják, hogy el lehetünk a legdrasztikusabb eseményekre készülve, s ezeket 1-2 részeg katona virtuskodása is a nyakunkba zúdíthatja.” Más forrásból ismert, hogy a felsőbb szintű katonai parancsnokság részben hajlott a találkozóra, ugyanis 1919. december 14-én az ideiglenes határvonal mentén lévő szabólakosi majorban létrejött az alsólendvai

küldöttség találkozása Kolbenschlag Bélával, Zala megye alispánjával. A tárgyalás keretében főképpen arra ösztönözték az alispánt, hogy az alsólendvai foglyok megsegítése és hazaengedése ügyében, akiket időközben tényleg elszállítottak Szerbiába, kérje a magyar külügyminisztérium közbenjárását.²⁴

Visszatérve a Vermes-féle levélre, az erdészmérnök utalt még a jugoszláv katonaság rablásaira a Lendva-vidéken (amit első levelében is említett), amelyekkel kapcsolatosan december 8-án azt észlelte, hogy a korábbi napokhoz képest valamennyire csökkentek.

A megtorlás következményei és visszhangja

Az „alsólendvai ütközetnek” nemzetközi tekintetben is nagy visszhangja volt. A jugoszláv hadügyminisztérium 1919. december 8-i jelentése alapján a külügyminisztérium arról tájékoztatta a párizsi békekonferencián tartózkodó jugoszláv küldöttséget, hogy két magyar katonatiszt állítása szerint (akiket Vermes György is említett a levelében) az Alsólendva melletti „határincidens” a legfőbb magyar katonai vezetés tudta nélkül történt. A közleményből kiderült, hogy az alsólendvai eseményekkel kapcsolatban december 4-én Zágrábra érkező két magyar tiszt, Fuszek őrnagy és Forgács hadnagy, akiket a nagykanizsai hadtestparancsnokságról szabályos okmányokkal küldtek, feletteseik utasítására a következőket nyilatkozták, illetve kérték: 1. A magyar katonaság és lakosság támadása a magyar hadvezetés tudomása nélkül zajlott, 2. Nyíljon lehetőség a magyar reguláris hadsereg számára, hogy a Lendvaújfalú, Lovászi és Kerkaszentmiklós falvakat elfoglalhassák a határ menti lakosság megnyugtatása okán. A jugoszláv parancsnokság illetékesei tájékoztatták őket, hogy bejelentésüket tudomásul vették, azonban kéréseiket diplomáciai úton is Budapest továbbítsa Belgrádba. Arra is figyelmeztették a két tisztet, hogy a magyar fél tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a „lendvai forgatókönyv” ne ismétlődjön meg, mert ellenkező esetben az illetékes jugoszláv katonai vezetés a saját belátása szerint cselekszik.²⁵ Ezúttal csak érintőlegesen említjük, hogy Lovászi és Kerkaszentmiklós környékén azokban a napokban került sor a lakosság heves ellenállására és fegyveres fellépésére a „betolakodókkal szemben”, ezért a feszültség enyhítését szolgálta volna, ha az említett falvakat elhagyják a délszlávok (ami be is következett).

A november 29-én történekeért a magyar kormány elnézést kért. Már 1919. december 9-én tudatták a jugoszláv kormány budapesti képviselőjével, hogy elítélik az önkényes betörést, és a felelősöket megbüntetik, valamint az elfogott jugoszláv katonákat kiadják. Néhány nappal később Somssich József, a Friedrich-kormány külügyminisztere – feltehetően Kolbenschlag alispán ösztönzésére – tiltakozott az alsólendvai túsoknak a szerbiai Smedriába (szerbül: Smederevo) történő elszállítása miatt. A nemzetközivé fajult konfliktus miatt, a budapesti antant misszió közreműködésével, nemzetközi bizottságot neveztek ki az „alsólendvai ügy” kivizsgálása céljából, amely 1919. december 18-án érkezett meg a városba. Az eseményről a jugoszláv kormány illetékesei a budapesti katonai misszió főnökének a következő, a külügyminisztérium politikai megbízottja által írott táviratot továbbította (részlet): „Folyó hó 18-án tettek tanúvallomást tisztjeink és más szemtanúk Lendván. Bizonyosságot nyert, hogy a 3. gyalogezredet minden provokáció nélkül támadás érte. Folyó hó 19-én kihallgattuk a Zala megyei katonai körzet vezetőjét, egy magyar ezredest és egy hadnagyot. Minden más tisztet, akit a bizottság kihallgatott volna, eltávolítottak a térségből, arra való hivatkozással, hogy átvezényelték őket más állomáshelyre. A magyar válaszok ostobák, nevetségesek és ellentmondásosak voltak. A felelősséget egy századparancsnokra kívánják hárítani, aki azt jelentette ki, hogy kézigránatejtő gyakorlaton volt és a katonaság a lakosság unszolására hatolt be Lendva északi részére. Kijelentették, hogy híre ment, hogy az antant utasítására november 28-án visszavonulunk a Muravidékről. Kétségtelen, hogy a november 29-i támadást egy csendőrezred követte el, ami négy századot és a helybeli lakosságot foglalta magába, céljuk pedig Alsólendva elfoglalása volt. A támadásra vélhetően nem kaptak parancsot a kormánytól, de kétségtelen, hogy Zala megyei katonai körzet parancsnoka és a megyei főnök adtak ki rá a parancsot. Bizonyosságot nyert, hogy a magyarok aljas propagandát terjesztenek a lakosság körében. Általánosságban a vizsgálat eredménye igen kedvező részünkre. A bizottság jelentést fog tenni a szövetségesek közötti misszionak.”²⁶

A nemzetközi vizsgálóbizottság Alsólendvára utazása alkalmából, magyar értesülések szerint, a városban székelő kormánybiztos-helyettes (Kočar) és Sever Božidar polgármester a környékbeli lakosság köréből 300 szlovén személyt toboroztak, akik a bizott-

²⁴ Zsiga Tibor: Muravidéktől Trianonig (a továbbiakban: Zsiga i.m.). Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva. 1996. 83. p.

²⁵ AJ. F 336. f-16-4970. 14792 (bizalmas).

²⁶ AJ. F 336. f-16-5928 PA_16_007

ság előtt Alsólendva délszláv (azaz szlovén) kötődését hangsúlyozták. A bizottság angol elnöke feltehetően tudatta velük, hogy a város a délszláv állam része marad. Azonban ezek után szót kért Józsa Fábián, járási főorvos, aki a Lendva-vidéki 20 magyarok lakta település nevében tiltakozott az elcsatolás ellen, miután a kiküldött testület elnöke állítólag visszafogottabb választ adott. Józsa Fábiánt bátor felszólalása megtorlásaként 1920. január 11-én elfogták, és őt is Smendriába hurcolták. Azokban a hetekben egyébként rendkívül feszült légkör alakult ki a jugoszláv-magyar határ muravidéki szakaszán, a jugoszlávok teljesen beszüntették a határátlépési engedélyek kiadását. Alsólendván az éjjeli misét is megtiltották, mert féltek az esetleges lázadástól, ugyanis az elhurcolt polgárok miatt óriási volt az elégedetlenség. Az még inkább borzolta a kedélyeket, hogy 58 „veszélyes, magyar érzelmű” személy kiutasításáról is rendelkezett a jugoszláv hatóság, ami alul csak néhány személynek sikerült kitérni.²⁷

Az eseménnyel kapcsolatban erőteljes propaganda-harc zajlott, bár nem egyenrangú felek között, hiszen külpolitikai tekintetben az „ezer sebből vérző” magyar pozíció nem hasonlítható az antant-szövetségesnek számító jugoszláv mozgásterhez. Ezt bizonyítja az egyik neves belgrádi napilap, a „Politika” tudósítása is, melyet „Hírek Jugoszláviából” címmel a magyar nemzeti hadsereg fővezérsege az „alsólendvai ügy” kapcsán „tanulmányozott”. A napilap december 13-i számában arról számoltak be, hogy Hadžić jugoszláv hadügyminiszter az előző napon egy rangos angol tiszttel tárgyalt, aki a budapesti kormány kérelmére érkezett Belgrádba, hogy közvetítsen a muravidéki betörés ügyében. A lap tudósítása szerint a magyar kormány azt az ajánlatot tette, hogy „a magyar hadügyminiszter Belgrádba menne és bocsánatot kérne”, valamint a magyar kormány hajlandóságot mutatott kártérítés biztosítására is. Teljes megegyezésre mégsem került sor, azonban a sajtóhír szerint megállapodtak abban, hogy Magyarország köteles a sebesülteknek kártérítést nyújtani, valamint azok a magyar katonai alakulatok, melyek a részt vettek a támadásban, bontott lobogóval kötelesek lettek volna a jugoszláv hadsereg egy csoportja előtt elvonulni és tisztelegni.²⁸

A túsok kiszabadítása érdekében számos küldöttség

járt el, magyarországi és egyéb tiltakozás, követelés fogalmazódott meg. Többek között Klekl Jožef, akkor már a szélesebb földrajzi térségben is befolyásos személy, valamint a tekintélyes szlovén politikus, Korošec Anton is felléptek érdekükben. Annak is lehetett hatása, hogy az 1920. januárjában Párizsban – az egyetemes magyar érdekek szempontjából ugyan post festum – kijutó magyar békedelegáció jegyzékben figyelemztetett a letartóztatottak ügyére. Ugyan nehezen, de csak megtört a jég! Közel három hónapig tartó rablás után 1920 februárjával kezdődően kiengedték az alsólendvai túsokat, akik közül többen nagyon betegek voltak. Február 28-án érkezett meg Alsólendvára az első csoport, feltehetően Józsa, Hadrovics, Lenarics és Némethy.²⁹ A két világháború között, valamint a második világháború idején gyakran beszédtema volt az „alsólendvai ütközet” a Lendva-vidéken, utána azonban – sok más, egykor nagy visszhanggal övezett eseményhez hasonlóan – feledésbe merült.

A későbbiek során az alsólendvaihoz hasonló nagyságrendű betörésre magyar részről nem került sor, azonban kisebb „portyázásra” akadt példa. Az 1919-es esztendő utolsó napjaiban Dobronaknál és Csenténél volt támadás (amiről keveset tudunk)³⁰, majd február 10-én Bödeházánál. Az utóbbi esetben magyar katonák az éj leple alatt megsértették a demarkációs vonalat, és behatoltak „délszláv” területre, feltehetően Radamosig. A jugoszláv őrség találkozott velük, miután – belgrádi forrás szerint – a magyarok tüzet nyitottak. Bödeházáról további 20 felfegyverzett katona érkezett a segítségükre. Állítólag ez a csoport lőtte agyon Lelerd August tizedest. A támadást feltehetően a Bödeházán állomásozó szakasz parancsnoka, Cimmerman hadnagy tudomásával hajtották végre.³¹

Néhány hónappal később, 1920. június 4-én aláírták a trianoni békeszerződést, amelyet mindkét érintett ország ratifikált. Utána az országhatár ideiglenessége formálisan megszűnt, bár az 1921 őszén kezdődő konkrét határ „kataszteri” megállapítása és megjelölése még a Muravidék esetében tartogatott meglepetéseket. Összességében azonban mindkét fél részéről csillapodtak a kedélyek, a magyarországi (és a magyar kisebbségi) oldalon a parázs a 2. világháborúig nem hűlt ki.

²⁷ Zsiga i.m.: 84.

²⁸ HL. VKF II.csop. ált. 1228/102-103. – 1919

²⁹ Zsiga i.m. 81-86.

³⁰ Kkolj i.m. 34. p.

³¹ AJ. F-336. f-16-5928/2 –PA_16_008